İDİL

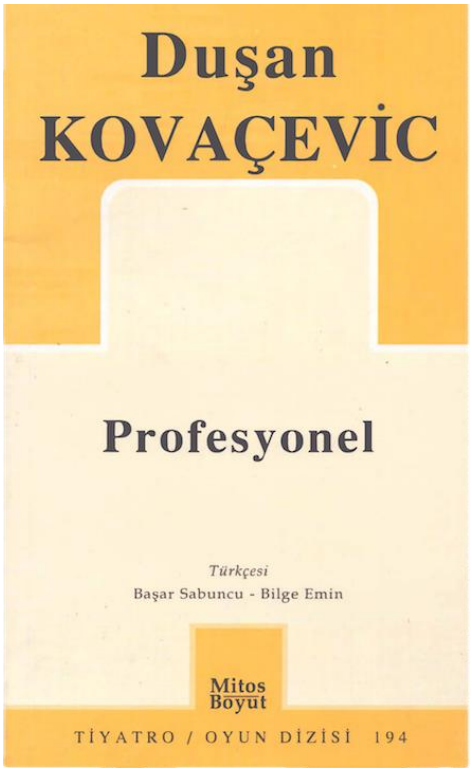
İNCELEME: DUŞAN KOVAÇEVİC – PROFESYONEL

Tufan ÖZTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi Konservatuvarı, Türkiye, tufanozturk@halic.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9161-5585

Öztürk, Tufan. "İnceleme: Duşan Kovaçevic – Profesyonel". idil, 123 (2026/2): s. 291–293. https://doi.org/10.7816/idil-15-123-10

Makale Bilgisi: Kitap İncelemesi / Book Review

© 2026 Tufan Öztürk. Bu makale Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC BY 4.0) lisansıyla yayımlanmaktadır.

Kovaçevic, Duşan. *Profesyonel.* İstanbul: Mitos Boyut Tiyatro Yayınları, 2005.

Duşan Kovaçevic'nin *Profesyonel* adlı oyunu, totaliter rejimlerin birey üzerindeki etkisini yalnızca açık baskı ve sansür mekanizmaları üzerinden değil, çok daha derin ve kalıcı bir düzlemde ele almaktadır. Bu gözle irdelendiğinde "belleğin denetimi ve yazının iktidarla kurduğu ilişki" üzerinden hikâyeyi ele alan çarpıcı bir tiyatro metni olarak değerlendirilebilir. Yugoslavya'nın siyasal ve toplumsal dönüşümlerine tanıklık etmiş bir yazar olarak Kovaçevic, politik olanı doğrudan teşhir eden didaktik bir anlatı yerine, iktidarın gündelik hayata sızmasını, sıradan ilişkilerde ve dilsel pratiklerde yeniden üretilmesini görünür kılan dramaturjik bir zemin hazırlamıştır. *Profesyonel* de bu bağlamda, bireysel hafızanın sistematik biçimde arşivlenmesini, kişisel geçmişin ideolojik bir malzemeye dönüştürülmesini ve bu arşiv aracılığıyla bireyin yaşamı üzerinde kurulan egemenliği dramatik bir karşılaşma ekseninde açığa çıkarmaktadır. Oyun, politik tiyatronun sıklıkla başvurduğu doğrudan teşhir edici, sloganvari anlatım biçimlerini bilinçli biçimde arka plana atarak iktidarı yalnızca dışsal bir baskı aygıtı olarak değil anlatının, hatırlamanın ve yazının içine yerleşmiş, görünmez ama süreklilik gösteren bir güç olarak ele alır. Özellikle bu yönüyle *Profesyonel*,

totaliter rejimlerin en kalıcı etkisinin beden üzerinde değil bireyin belleği ve kendi yaşam öyküsü üzerindeki söz hakkını kaybetmesi üzerinden işlediğini vurgulayan düşünsel bir atmosfer sunmaktadır.

Oyun, anlatı biçiminde kurulan bir "ben" söylemiyle açılır. Ancak bu "ben", kendi yaşam öyküsü üzerinde mutlak bir hâkimiyete sahip, tutarlı ve kendinden emin bir özneyi temsil etmekten uzaktır. Teodor "Teya" Kray, kendisini bir edebiyat adamı olarak tanımlarken anlatının merkezinde bulunduğunu ve kendi hikâyesini biçimlendirme yetkisinin yalnızca kendisine ait olduğunu varsayar. Ne var ki bu öznel konumlanış, daha ilk sayfalardan itibaren ironik bir biçimde sarsılmaya başlar. Teya'nın yazarlık kimliği, ortaya koyduğu eserlerden çok, yazamadığı metinlerin yarattığı boşluk üzerinden belirginleşir. Teya'nın "Yazmadığım kitaplarım nerede peki?" sorusu, yalnızca bireysel bir üretkenlik kaygısını değil, yazarlık kimliğinin ve anlatı üzerindeki öznel hâkimiyetinin sorgulanmasını da gündeme getirir. Bu noktada, yazarlığın ne olduğu, nerede başladığı ve hangi koşullarda öznesinden koparak başka bir iktidar alanına devredildiği sorusunu gündeme taşır. Teya'nın sorgulaması, yazının bilinçli bir yaratım süreci olmaktan çıkıp, konuşma, jest, anı ve gündelik dil parçaları üzerinden dolaylı biçimde üretilebileceği fikrini açığa çıkarır. Böylece oyun, "yazı kime aittir?" sorusunu yalnızca estetik bir problem olarak değil etik ve politik bir mesele olarak da kurmaktadır. Yazının, öznenin niyetinden bağımsız biçimde dolaşıma girmesi, yazar figürünü merkezden uzaklaştırırken anlatının mülkiyetini belirsizleştirir. Bu belirsizlikse, *Profesyonel*'in dramaturjik omurgasını oluşturan temel gerilimi üretir. O halde "Yazı, artık yazanın değil onu kayda geçiren ve düzenleyen iktidarın alanına mı aittir?" Bu sorunun karşısında beliren Luka Laban karakteri, oyunun etik ve düşünsel merkezini oluşturur. Luka, kendisini sıradan bir polis memuru olarak tanımlasa da, sahnede işlevi bundan çok daha fazlasıdır. O, Teya'nın yaşamını yıllar boyunca izleyen, kaydeden ve arşivleyen bir gözetim figürüdür. Luka'nın şu cümlesi, oyunun bellek anlayışını önemli ölçüde vurgulamaktadır: "On sekiz yıldır tanıyoruz birbirimizi. Daha doğrusu, ben sizi on sekiz yıldır tanıyorum" (Kovaçevic, 2005, s. 17). Bu söz adeta tanıklığın tek taraflılığını vurgular niteliktedir. Teya için geçmiş, hatırlama ve unutma arasında gidip gelen öznel bir alan iken Luka için geçmiş, sistematik biçimde tutulmuş kayıtların toplamı demektir.

Profesyonel'in en çarpıcı dramaturjik noktalarından bir diğeriyse Luka'nın bavulundan çıkan kitaplar aracılığıyla yazarlık kavramının ters yüz edilmesidir. Luka, Teya'ya ait olduğunu iddia ettiği kitapları gösterirken, onların nasıl üretildiğini şu sözlerle açıklar: "Söylediklerinizi ses bandına kaydettim, sonra da bantları yazıya döktüm". Bu cümle, oyunun yazı anlayışını önemli biçimde dönüştürmektedir. Bu noktada artık yazı, bilinçli bir estetik eylem değil gözetim altında üretilmiş bir yan üründür. Sonuç olarak *Profesyonel*, yazarlığı romantik bir yaratım miti olmaktan çıkararak, iktidarın kayıt mekanizmalarıyla iç içe geçmiş bir süreç olarak yeniden tanımlamaktadır.

Denilebilir ki Kovaçevic, kolaycı bir ahlaki konumlanmadan özellikle kaçınır. Luka, Teya'yı susturmamış, öldürmemiş ve onun sözlerini "saklamıştır". Luka'nın kendini gerekçelendirdiği şu sözlerse bu noktayı derinleştirir: "Senden ne kurtarabildiysem, bugün geri getirdim sana." Bu "geri verme" eylemi, ilk bakışta bir iyilik gibi görünse de özünde son derece problematik olarak düşünülebilir. Çünkü Teya'nın geçmişi, artık Luka'nın elinde sisteme giren bir mülke dönüşmüştür. İktidar burada yok eden değil, sahiplenen bir güç olarak görünür.

Oyunda diğer bir karakter olan Marta, bu sahiplenmenin toplumsal ve etik sonuçlarını görünür kılan önemli bir figürdür. Marta'nın kocasının ölümüyle ilgili gerçek, Luka tarafından dile getirildiğinde bilginin nasıl bir şiddet aracına dönüşebileceği açıkça hissedilir. Luka'nın "bilmediğiniz için söylüyorum" sözleri, gerçeğin kendisinden çok söylenme biçiminin yıkıcı olabileceğini gösterir. Kovaçevic burada, iktidarın en etkili araçlarından birinin bilgi olduğunu, fakat bu bilginin etik bir zeminden yoksun olduğunda travmatik bir silaha dönüşebileceğini ima etmektedir.

Metinde sıkça karşılaşılan "kaçık" figürleri ise totaliter düzenin yalnızca resmî aygıtlarla değil toplumsal reflekslerle de yeniden üretildiğini gösterir niteliktedir. Bu karakterler, sistemin patolojik uzantılarıdır. Şiddet, oyunda ender rastlanan bir durum olarak değil gündelik hayatın sıradan bir parçası olarak sunulur. Yaratılan bu atmosfer, *Profesyonel*'i yalnızca bir rejim eleştirisi olmaktan çıkararak "kolektif bilinç dışına yönelik bir sorgulamaya" dönüştürür.

Oyunun duygusal merkezlerinden biri olan "Babamın saati" sahnesi, bellek ve nesne ilişkisini dramatik bir yoğunlukla kurar. Artık saat, geçmişin simgesel bir temsili değil geçmişin maddi bir kanıtıdır. Luka'nın bavulundan çıkan bu nesne, Teya'nın belleğinin artık kendisine ait olmadığını somutlaştırmaktadır. Özellikle bu sahnelerde Luka'nın sakinliği ve şefkatli tavrı, ortamın rahatsız ediciliğini daha da artırırken iktidar burada kendini sert değil vicdanlı bir yüzle sunar demek yanlış olmayacaktır.

Oyunun son bölümünde Luka'nın kendini sistemin kurbanı olarak konumlandırması, oyunun ahlaki karmaşıklığını doruk noktasına taşımaktadır. Luka, hem fail hem de mağdurdur. Ancak Kovaçevic, bu ikiliği bir aklanma zeminine dönüştürmekten uzak durmuştur. Seyirci/okuyucu Luka'yı anlayabilir fakat onun yaptıklarını meşrulaştıramaz. Bu gerilim, oyunun düşünsel gücünü belirleyen en önemli temel ögelerden biridir. *Profesyonel*, sahneleme açısından bakıldığında, kapalı mekân dramaturjisiyle bellek temasını yoğunlaştıran bir yapı sunar. Sözü geçen bavul, kitaplar, saat ve ses fikri, sahneyi bir tür arşiv mekânına dönüştürür. Seyirci, bu arşivin pasif izleyicisi değil, tanığı olarak yer alır. Tanıklık ise oyunda masum bir konum değildir ve seyirci, izledikçe kaydın bir parçası hâline gelir.

Sonuç olarak *Profesyonel* yazarlık, bellek ve iktidar arasındaki ilişkiyi dramatik bir olay örgüsünden çok, "etik bir çözülme süreci" olarak ele alan güçlü bir tiyatro metnidir. Kovaçevic, totaliterliği doğrudan teşhir etmek yerine, onun dilde, kayıtta ve hatırlama biçimlerinde nasıl işlediğini göstermiştir. Oyun, hatırlamanın her zaman özgürleştirici olmadığının altını çizerken belleğin çoğu zaman denetim altında kurulduğunu vurgular. Bu yönüyle *Profesyonel*, çağdaş tiyatroda bellek dramaturjisi ve yazarlık etiği üzerine düşünmeyi zorunlu kılan, derinlikli ve kalıcı bir kitap-tiyatro metni incelemesi olarak değerlendirilebilir.

Beyanlar

Etik Kurul İzni: Bu çalışma insan katılımcılardan veya hayvanlardan veri toplamadığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.
Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.
Destek ve Teşekkür Beyanı: Yazar, çalışma için destek bildirmemiştir.
Çatışma Beyanı: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Kaynakça

Kovaçevic, Duşan. *Profesyonel.* İstanbul: Mitos Boyut Tiyatro Yayınları, 2005.